

ОКРЕМІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРИТУЛКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Притулок, в розумінні міжнародного публічного права, існує для того, щоб захистити права тих людей, котрі зазнають утисків зі сторони держави, громадянами якої вони є. Проте, такий механізм досить часто ускладнює відносини між державами. Адже надаючи притулок іноземцю, одна держава автоматично визнає іншу країну такою, що порушує права людини. Така ситуація призводить до подальшої напруженості відносин між цими суб'єктами.

Для того, щоб уникнути політичного тиску однієї держави на іншу через надання останньою притулку, необхідне ефективне та дієве правове врегулювання цього питання. Саме від належного нормативного закріплення відносин з приводу надання притулку буде залежати дієвість міжнародно-правових гарантій прав і свобод людини, а також стабільність міжнародних відносин. Тому, варто проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку нормативного закріплення інституту притулку в сучасному міжнародному праві.

Актуальність вказаної тематики підтверджується також тим, що в юридичній науці майже відсутні спеціальні дослідження інституту притулку. Дане питання розглядалося науковцями лише в межах суміжних досліджень. Зокрема, можливість надання притулку розглядалася в межах вивчення правового статусу біженців або при визначенні обсягу та змісту суверенітету держави. Сьогодні така тенденція зменшується і дедалі більше спеціалістів у сфері міжнародного права починають проводити власні дослідження.

Зародження такого механізму захисту прав людини як притулку пов'язують ще з античними часами. Протягом всього розвитку людства інститут притулку продовжував функціонувати змінюючи при цьому свої назви і форми. На сучасному етапі розвитку міжнародно-правових відносин, притулок розглядають у двох аспектах: 1) як суверенне право держави надавати чи не надавати притулок іноземцям; 2) або як право

---

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

особи, що зазнає переслідувань з боку власної держави, отримати притулок в іншій державі [1, с. 190-191].

Обрати якесь одне визначення притулку неможливо. На це вказують наступні міжнародно-правові норми. Так, згідно зі ст. 14 Загальної декларації прав людини «кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком» [2]. З іншого боку, п. 2 Декларації про територіальний притулок, прийнятої Комітетом Міністрів Ради Європи 01.01.1977 р., говорить про те, що держави-члени Ради Європи підтвердили «своє право надавати притулок будь-якій особі, яка, маючи цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань, ... а також будь-якій іншій особі, яка, на їх думку, відповідає відповідним умовам для отримання притулку з гуманних міркувань» [4]. Обидва наведених нормативних документа виступають джерелами міжнародного права. Тому, дві точки зору щодо визначення притулку мають права на існування.

Серед науковців зустрічаються також прибічники однієї з теорій визначення права притулку. Зокрема, А. Л. Чернявський, проводячи спеціальне дослідження цього питання, вважає найбільш доречним зміст права притулку розглядати з точки зору природи та характеру відносин, що виникають внаслідок надання державою притулку певній особі-іноземцю. Вчений говорить, що у випадку, якби ядро таких відносин становило в першу чергу право особи, що зазнала чи може зазнати переслідувань з боку власної держави, то іноземна держава, до якої така особа звернулася б з проханням про надання притулку, була б обмежена у підставах відмови у наданні притулку. Насправді ж цілком очевидним є те, що один лише факт звернення з проханням про надання притулку не тягне виникнення відносин притулку і жодна держава не зобов'язана а ргіогі надавати притулок будь якій особі, що звернулася до неї з таким проханням. Отже, незважаючи на те, що право притулку є важливим і достатньо ефективним засобом захисту прав і свобод людини і громадянина, первинний зміст цього міжнародно-правового інституту становить саме суверене право держави надавати притулок іноземцю, який зазнав чи може зазнати переслідувань з боку його власної чи третьої держави [4, с. 54-55].

Вважається, що перевага держави лише в тому, що саме вона приймає рішення про надання притулку. Саме держава визначає реалізувати їй

своє право в конкретному випадку чи ні. У громадянина такої можливості нема. Приймаючи рішення про пошук іноземного захисту, особа не знає і не може знати про те, чи буде їй такий прилисток наданий. Тому, дійсно таки, можна погодитися з думкою про перевагу держави при наданні притулку.

Проте, аналізуючи детально цей механізм запобігання від утисків держави на своїх громадян можна зрозуміти, що від початку і до кінця право притулку пронизане політичною складовою. Майже завжди, особи просять притулку у тих країн, у яких неналагоджені міжнародні відносини з державою громадянства. Як правило, притулок шукають в тих державах, де існує інший (а дуже часто і протилежний) вектор розвитку міжнародних відносин. Критеріями визначення відмінності країн може слугувати їх участь у різних міжнародних організаціях, інтереси яких не співпадають. Також, притулок доцільно шукати в тих країнах, які не підтримують політико правовий режим держави громадянства (наприклад, демократичні держави майже завжди надають притулок особам, які тікають від авторитарного чи тоталітарного режиму). Так, наприклад, Едвард Сноуден, звинувачений Сполученим Штатами Америки у розголошенні державної таємниці, 14 липня 2013 р. прибув до аеропорту «Шереметьєво» (Російська Федерація), і не покидаючи транзитну зону аеропорту, звернувся з клопотанням про надання йому тимчасового притулку. Російська Федерація, незважаючи на супротив з боку США, надала притулок Е. Сноудену після майже місячного його перебування в транзитній зоні аеропорту [5].

Тобто, бачимо, що знайти державу, яка надасть притулок не важко. І той факт, що країна захищає громадян держави з якою перебуває у складних відносинах лише підніме її престиж на міжнародному рівні. Ось в цьому і проявляється політика: головне, щоб випередити в чомусь свого суперника. А надання притулку – це досить вагомий вчинок з точки зору міжнародної спільноти. Він охарактеризує лише державу як таку, що стоїть на захисті прав та свобод громадян. Тому, можна зробити висновок, що мало держав зможуть відмовити у наданні притулку. Зважаючи на політичну складову цього права, країнам тільки вигідно охороняти порушені інтереси іноземців.

Наведені судження приводять нас до того, що все-таки громадянин приймає рішення про пошук притулку. І якщо він цих пошуків не почне, то в жодній державі не виникне її можливість надання притулку. Тому, право громадянина, на нашу думку є первинним, а право держави – по-

хідним. Але це в жодному разі не означає, що притулок – це лише право громадянина. Ми вважаємо, що це право обох сторін, адже так визначено чинними міжнародно-правовими нормами.

Сучасна світова практика показує, що держави самостійно встановлюють правила надання притулку, визначають коло умов, за яких вони будуть згодні підтримати іноземців. Тому, обсяг правоздатності в обох сторін дуже великий. Держава обмежує себе колом осіб, яким вона надасть притулок, а громадянин вибирає лише серед тих держав, які йому згодні надати захист. Двоє суб'єктів самостійно обирають варіант власної поведінки але, на нашу думку, не є рівними при реалізації свого права притулку. Перевагу в цьому випадку варто все-таки віддати державі. Кількість її правомочностей буде однозначно більшою. В той час, як іноземний громадянин має право просити притулку, обирати державу та має можливість відмовитись від отримання притулку (це також можливо).

Також у міжнародному праві виникають питання із застосуванням терміну «притулок». Вказане визначення застосовується не лише у випадку надання державою політичного притулку певному іноземцю. Така дефініція зустрічається також і при правовому регулюванні інституту біженців. Це не дивно, адже і в тому, і в іншому випадку держава надає притулок особі, що зазнала чи може зазнати переслідувань в іншій державі. Це підтверджує і Конвенція про статус біженців 1951 р. В ній зазначено, що країна, яка прийняла на своїй території біженців називається «країною, що надала притулок» (ст. 1 Конвенції) або «країною притулку» (ст. 31 Конвенції) [6].

Однак, таке використання термінології не означає, що інститути права притулку та біженців співпадають між собою чи співвідносяться як частина та ціле, оскільки право притулку та правовий статус біженців істотно розрізняються між собою порядком та підставами їх надання [4, с. 56]. Аналіз достатньо широкої практики держав показує, що в переважній більшості випадків притулок надавався одній особі або групі тісно пов'язаних між собою осіб, наприклад, членам однієї сім'ї, колективу, екіпажу судна тощо, а сам факт такого надання притулку не впливав на розгляд питань про надання захисту від переслідувань іншим громадянам чи підданам цієї ж держави.

На відміну від цього, правовий статус біженця надається хоча й в індивідуальному порядку, але великій кількості осіб, тобто масово. Конвенція про статус біженців 1951 р. чітко визначає вичерпний перелік підстав, за наявності яких може бути надано статус біженця [7, с. 6], тоді

як конкретні підстави надання притулку нормами сучасного позитивного міжнародного права не передбачені взагалі, а саме надання притулку у більшості випадків здійснюється державами у першу чергу з політичних, а не гуманітарних міркувань. Тому, інститут права притулку доречно розглядати не в аспекті проблем з біженцями. Тут ще раз підкреслюється політична складова і саме вона впливає на проблеми міжнародно-правового регулювання.

Отже, право притулку за своїм змістом має подвійну природу. Такою можливістю може скористатися як громадянин, котрий зазнає утисків від власної країни, так і держава, котра готова прихистити такого іноземця, чії права та свободи порушуються. Твердження про те, що це право виключне і належить державі, як суб'єкту міжнародного права досить сумнівне. Адже, без рішення громадянина про пошук міжнародного захисту держава не матиме змоги реалізувати свою можливість надання притулку. Тому, нами було зроблено висновок про те, що право надання притулку державою є похідним від права громадянина отримати такий притулок.

Відсутність спеціальних уніфікованих нормативно-правових актів у міжнародному праві вказує на те, що дане питання потребує нагально-го вирішення. Зокрема, доцільно було б передбачити єдині підстави, а також умови надання політичного притулку державами. Це усунуло б суперечності та напругу у міжнародних відносинах.

Література:

1. Міжнародне право. Основні галузі : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Буткевича ; [рец.: А. С. Довгерт, В. К. Забігайло]. – К. : Либідь, 2004. – 813 с.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Офіц. Вісн. України. – 2008. – №93. – Ст. 3103.
3. Декларація про територіальний притулок, що прийнята Комітетом Міні- стрів Ради Європи 01.01.1977 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_806.
4. Чернявський, А. Л. Інститут права притулку в сучасному міжнародному праві / А. Л. Чернявський // Альманах міжнародного права. – Випуск 5 – 2014 – С. 52-58.
5. BBC Україна : матеріали випусків новин [Електронний ресурс] / British Broadcasting Corporation. – Режим доступу : www.bbc.co.uk.

6. Конвенція про статус біженців від 28.07.1951 р. [Електронний ресурс]. – Ре- жим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_011.

7. Гончаренко О. А. Статус біженця в міжнародному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / О. А. Гончаренко. – Х., 2005. – 19 с.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Д. В. Аббакумова

А. О. Кузьменко¹

ПРАВО НАРОДІВ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ І ЙОГО СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ

На сьогодні питання про самовизначення є актуальним через високий рівень зацікавленості до цієї проблеми. Свою історію право на самовизначення почало з часів розпаду колоніальної системи. Досвід ХХ сторіччя довів нам, що право на самовизначення на жаль, реалізується не завжди безкровно.

Появу тези про «право народу на самовизначення» пов'язують з ім'ям американського президента Вудро Вільсона. В його розумінні ця ідея не мала етнічних аспектів, а йшлося про право народів самостійно визначати форми й характер правління для себе, найімовірніше – про «право на демократію».

На сьогоднішній день право народів на самовизначення з одним з важливих принципів міжнародного права, яке включає також право вільного вибору та розвитку свого соціально-політичного статусу. Право націй на самовизначення в міжнародних документах досі залишається компромісним, та навіть не завжди зрозумілим, і тому суперечливим. Як принцип право націй починає формуватися у міжнародному праві після закінчення Другої світової війни і з самого початку воно стосувалося регулюванню правового статусу тих народів, що боролися проти колоніальної залежності. У міжнародному праві цей принцип знайшов відображення у таких документах: «Декларація про надання незалежності колоніальним країнам та народам»(1960), «Міжнародний пакт про еко-

---

¹ Студент 3 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого